

כחודש מתחילת ההסלמה - הערפל מתפוגג

יוחנן צורף | 2 במאי, 2022 | גיליון 1595

ההסלמה בזירה הישראלית-פלסטינית, הנמשכת זה למעלה מחודש, היא תוצר של תהליך מתוכנן ומתוזמר על ידי חמאס, שהחל חודשים אחדים לפני הרמדאן. כלקח מהעימות שהתחולל במאי 2021, חמאס ביקש להשתמש במקומות הקדושים במזרח ירושלים כדי לחולל מחאה המונית שתביא שוב לידי ביטוי סולידריות כל-פלסטינית בירושלים, ברחבי הגדה המערבית ובשטח ישראל. אמנם ההמונים לא נענו לקריאה, אך הארגון רשם לזכותו הישגים בשלושה תחומים: הסוגייה הפלסטינית הונחה על סדר היום הבינלאומי, מרבית מדינות ערב, ביניהן אלה שנרמלו את יחסיהן עם ישראל, מתחו עליה ביקורת ואף נזפו בנציגיה, ונחשפה חולשתן של הרשות הפלסטינית ותנועת פת"ח המתפוררת. האם נכון להמשיך לחשוב במונחים של צעדי ענישה נגד חמאס כדי להרתיע ומהלכים שתכליתם לשפר את חיי התושבים ברצועה ובגדה המערבית – רעיונות המחלישים את הרשות הפלסטינית ומעניקים תוספת כוח לחמאס? ומעבר לכך, האם היעדר היתכנות פוליטית להסדר מצדיק היעדר חשיבה במונחים מדיניים על דרכים לבלימת ההידרדרות במעמד הרשות?

לא צעירים חסרי מנוח ולא מרד נעורים. אמנם תחילת ההסלמה בזירה הישראלית-פלסטינית, הנמשכת למעלה מחודש ימים, בשני פיגועי טרור בערים באר שבע וחדרה (22 ו-28 במאס), שבוצעו על ידי ערבים אזרחי ישראל המזוהים עם דאע"ש, המשיכה בשניים נוספים שבוצעו בבני ברק ובתל אביב על ידי מפגעים בודדים מאזור ג'נין ובסוף הרמדאן בפיגוע ירי בעיר אריאל על ידי שני מפגעים מכפר סמוך. אך עיקר ביטויה של ההסלמה הוא בגילויי ההתנגדות העממית - חיכוך מתמשך בין פלסטינים לשוטרים וחיילים. מוקדי החיכוך הם המקומות הקדושים במזרח ירושלים וסביבתה, ג'נין, מערת המכפלה בחברון ומקומות נוספים בגדה המערבית. ההסלמה היא תוצר מתוכנן של מערכה המנוהלת על ידי חמאס בשיתוף הג'האד האסלאמי הפלסטיני והחזית העממית. לדור הצעיר יש בה חלק, אך אינו מוביל אותה אלא בעיקר מוצא ביוזמת חמאס ובאווירת ההסלמה שהארגון יוצר ערוץ לשחרור הקיטור שהצטבר זה זמן רב. כלומר, אין ללמוד מהשתתפות הדור הצעיר בהסלמה כי קיימת תמימות דעים בינו לבין הארגונים האסלאמיים לגבי היחס לישראל ולפתרון הסכסוך.

כבר בינואר 2022 החל חמאס להכשיר לבבות לקראת ההסלמה בחודש רמדאן. הארגון "הזהיר" מפני פגיעה ישראלית במסגד אל-אקצא, פריצה לתוכו, הרחבת חופש הפולחן והעליה של יהודים להר הבית ומפני העתקת המתכונת של מערת המכפלה למסגד - שם, בעקבות

טבח ברוך גולדשטיין (1994), נקבע משטר חדש ובמסגרתו לוח זמנים נפרד לתפילות יהודים ומוסלמים, המוטה בראיית הפלסטינים לטובת היהודים.

אך לטענות חמאס אין בסיס עובדתי, ומטרתן היא להפיח רוח חיים בקרב הציבור הפלסטיני בגדה המערבית, בפזורה ובישראל לקראת ובמהלך ההסלמה בחודש רמדאן. מדיניותה של ישראל, מאז הוקמה הממשלה הנוכחית במאי 2021, היא של הימנעות מכל פעולה שנויה במחלוקת, העלולה לערער את הקואליציה. לכן, הממשלה לא נקטה כל צעד שיש בו כדי לשנות את הסטטוס קוו במזרח ירושלים וסביב המקומות הקדושים בהשוואה לימי "שומר החומות" – סבב העימות בין ישראל לחמאס שהתחולל במאי 2021, התחיל בירושלים והתמקד ברצועת עזה.

למעשה, ההסלמה הנוכחית היא הפרק השני באותו העימות, שפרץ בעקבות ביטול הבחירות למועצה המחוקקת על ידי יו"ר הרשות הפלסטינית אבו מאזן. הביטול שמט בפועל מידי חמאס את ההזדמנות לנצח בבחירות ואת תקוות הארגון להיות חלק מהנהגה המייצגת והמובילה את הסוגייה הפלסטינית, וכך לשים קץ לבלעדיות המוחלטת של תנועת פת"ח ואבו מאזן בהובלה. זו אסטרטגיה שהתפתחה בתקופת ממשל טראמפ, שניסיונו לכפות על הפלסטינים את "תכנית המאה" נתקל בהתנגדות כל-פלסטינית וקרב מאוד בין הפלגים הפלסטינים היריבים - התקרבות שלזמן מה העמידה את הפיוס הלאומי הפלסטיני כאופציה ריאלי.

ביטול הבחירות החזיר את חמאס למעגל העימות, אך במתכונת שונה מהעימותים שהתחוללו עד שנת 2014. עד אז התמקדו דרישות חמאס בהסרת המצור על רצועת עזה, פתיחת המעברים לתנועה מהרצועה ואליה ושיפור חיי תושביה. בשנים שלאחר העימות ב-2014 התקשה חמאס להצדיק בעיני הציבור ברצועה את המשך ההתנגדות המזוינת לישראל והחל לאמץ שיטות מתחום ההתנגדות העממית, שבאו לידי ביטוי במחאות הרחבות והעממיות לאורך הגבול עם ישראל ברצועה. בכירי הארגון הסבירו את השינוי כמהלך מתחייב בשל השינוי בנסיבות, בכלל זאת עייפות הציבור ברצועה וכן היעדר תמיכה ערבית והיעדר סיכוי לפיוס פנים פלסטיני. ערב ההסלמה הנוכחית שב חמאס והבהיר מספר פעמים כי רצועת עזה תרמה רבות להתנגדות לישראל, ושהגיעה העת שהגדה המערבית תתרום אף היא את חלקה. כן הודגש שהרצועה לא תעמוד מנגד ותצטרף למאבק, בהתאם לממדי ההסלמה שיתפתחו.

אלא שהמטרה שהציב חמאס לעצמו לא הייתה רק התנגדות ל"כיבוש", אלא גם ואולי בעיקר ניצול החולשה של הרשות הפלסטינית והכישלון המוחלט של אסטרטגיית המשא ומתן המדיני לנוכח הצגת "עסקת המאה", כדי לאחד את הציבור הפלסטיני סביב המכנה המשותף הרחב ביותר האפשרי, להעמיק באמצעותו את האנטגוניזם כלפי הרשות ולחתור למימוש השינוי שלא הצליח לחולל באמצעות הבחירות.

באמצעות מסגד אל-אקצא והמקומות הקדושים במזרח ירושלים הצליח חמאס במאי 2021 לחבר בין רצועת עזה, ירושלים והערבים אזרחי ישראל, ולעורר תקוות בקרב פלסטינים המייחלים לשינוי. ובחלוף שנה, בהתקרב חודש הרמדאן, ביקש חמאס לחולל מחדש אירוע

שישווה בתוצאותיו לעימות זה. אלא שהספונטניות שאפיינה את ההתגייסות הפלסטינית הרב חזיתית ב-2021 איננה קיימת. הפיגועים בבאר שבע וחדרה, שטרם ברור האם יש להם יותר מקשר של השראה להסלמה המבוקשת, לא עוררו גלי הזדהות המוניים עם המפגעים מצד הפלסטינים אזרחי ישראל. הגינוי שנשמע מכל שכבות ההנהגה של ציבור זה היה ברור ונרחב, ומנע למעשה את פתיחתה של חזית זו.

במזרח ירושלים הצליח חמאס לגייס בתהליך "הכשרת הלבבות" פלסטינים רבים ממזרח העיר, מהגדה המערבית ומקרב ערבים אזרחי ישראל, שהתייצבו ערב הרמדאן מול השוטרים הרבים שהוצבו שם כדי להתמודד עם הפרות הסדר הצפויות. חמאס חזר על טיעונים שחוקים בדבר הפרת הסטטוס קוו, עליית יהודים לתפילה להר הבית ואחרים, שתכליתם ליצור מראית עין של סכנה האורבת מצד ישראל למסגד אל-אקצא.

באזור ג'נין, שממנו יצאו מבצעי הפיגועים בבני ברק ובתל אביב ושם התפתח מוקד מתיחות נוסף, התחוללו עימותים בין חיילי צה"ל לחמושים מקומיים, ביניהם אנשי פת"ח, ג'האד אסלאמי ואחרים, ובעקבותיהם הפרות סדר ומקרים של יידוי אבנים בהשתתפות תושבים רבים מהסביבה. מחנה הפליטים ג'נין בלט שוב כמוקד טרור, המיצר שותפויות בין ארגונים שונים - חלקם אף יריבים, דוגמת פת"ח והג'האד האסלאמי.

ואולם, הן בירושלים והן בגדה לא התרחשה יציאה המונית לרחוב, בסגנון אירועי האנתיפאדה שפרצה בשלהי 1987, אשר עוררו את תשומת הלב הבינלאומית והבין-ערבית ובתוך מספר שנים הניעו תהליך מדיני מרחיק לכת. במציאות השוררת כיום בזירה הפלסטינית, ההמון יכול להשתתף במערכה מעין זו באחד משני מצבים: בתיאום בין חמאס לפת"ח, שרק בכוחם ליצור קונצנזוס, או כפי שגורס חמאס, תוך חיכוך מוגבר ורב נפגעים עם משטרת ישראל, במיוחד סביב המקומות הקדושים במזרח ירושלים. אך תיאום בין חמאס לפת"ח אינו ראלי כיום וכן אין קונצנזוס פלסטיני לגבי עימות נרחב עם כוחות הביטחון הישראליים. זאת ועוד, היערכות משטרת ישראל ומערכת הביטחון בעוד מועד להתמודדות עם החיכוך בלי לגרום לנפגעים רבים, מנעו למעשה מהממד ההמוני, הכה חיוני לחמאס, לבוא לידי ביטוי.

חמאס נכשל עד כה בנסיונו לממש את יעד ההסלמה המרכזי. לא התפתחו חזיתות עימות נוספות והעימות עצמו לא התרחב. עם זאת, חמאס רשם הישגים בשלושה תחומים. הסוגייה הפלסטינית, לאחר היעדרות מהדהדת מ"פסגת הנגב" שנערכה במאס, עלתה לסדר היום הבינלאומי, האו"ם והקהילה הבינלאומית עסקו במתרחש, ומרבית המדינות הערביות החריפו את הביקורת על ישראל בעניין המקומות הקדושים. ירדן, המאוימת יותר ממדינות ערביות אחרות מהסלמה בירושלים, נזפה בנציג השגרירות הישראלית ואף כינסה פורום של הליגה הערבית שדן בהסלמה וגינה את ישראל. כן המחיש חמאס את חולשת הרשות הפלסטינית ותנועת פת"ח המתפוררת, ובכלל זאת גילויי מרידה בשורותיה. הביקורת של הרשות כלפי ישראל הייתה נוקבת: ישראל הואשמה ביצירת ההסלמה וכך הדהדה הרשות מסרים של חמאס ושפכה למעשה שמן למדורה.

חודש הרמדאן זה עתה הסתיים אך ימי מבחן רגישים עדיין לפנינו, ואפשר שבתמונה ישתלב בהמשך הממד הפלסטיני ההמוני. ועדיין, מוערך שחמאס פסע צעד נוסף בדרכו להיתפס בקרב הציבור כאלטרנטיבה לרשות הפלסטינית. למרות הבידול בין רצועת עזה לגדה המערבית, שכביכול הומחש על רקע ההסלמה הנוכחית באי-הצטרפות עזה למערכה, ברור לכל שהחיבור שיצר חמאס מעצם ניהול ההסלמה מתוך הרצועה או על בסיס הגיבוי הצבאי של רצועת עזה, מבטא את הקשר בין שני האזורים. לעיננו מתקיים תהליך של שקיעת הרשות הפלסטינית, פת"ח ואבו מאזן, מול עליית חמאס ככוח רענן ויוזם.

האם נכון עושה ישראל כשהיא ממשיכה להתמקד בפתרונות מתחום הכלכלה והתשתיות, האם נכון להמשיך לחשוב במונחים של צעדי ענישה נגד חמאס כדי להרתיע? האם נכון להמשיך ולהתעלם מכך שהיעדר חשיבה מדינית אך מגבירה את כוח הארגון ומקעקעת את בסיס הרשות הפלסטינית? חשיבה מדינית איננה בהכרח הגעה להסדר וחתימה על הסכם, אלא ראשית כל הכרה בצורך בהדברות על מנת לברר בעיות ולהתוות דרכים להסדר. היעדר חשיבה כזו משמעותה התעלמות, והתעלמות לעולם תבקש את תשומת הלב של המתעלם.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט